

„Kitoks laikas“ lietuvių jaunimo gyvenimo ritme

Žilvytis Šaknys

Straipsnyje nagrinėjamas lietuvių kaimų ir mažų miestelių jaunimo bendruomeninis gyvenimas XIX a. pabaigos – XXI a. pradžios Lietuvos, Baltarusijos, Lenkijos ir Latvijos kaimiškoje aplinkoje. Išsikėlus uždavinį išanalizuoti lokalinės jaunimo bendrijos kasdienybės kaitą istorijos perspektyvoje, straipsnyje atskleidžiama tiesioginė ar per šeimą bei lokalinę bendriją pasireiškianti bažnytinio-klerikalinio, intelektualinio ir politinio-valdančiojo elito grupių įtaka formuojant jaunimo laisvalaikį advento ir gavėnios metu.

Dr. Žilvytis Šaknys, Lietuvos istorijos institutas, Etnologijos skyrius, Kražių 5, LT-01108 Vilnius, el. paštas: saknys@istorija.lt

Įvadas

Konkrečiau žmogaus požiūriu žodis *kasdienis* suvokiamas gana siaurai – kaip opozicija sąvokai *šventinis*. Nedarbo (savaitgalio, šventės) metu dėvimas drabužis, valgomas maistas, laisvadienių įpročiai ir tuo metu atliekami veiksmai dažniau suvokiami kaip nekasdieniški. Analizuojant juos platesnėse laiko, teritorijos ir bendruomenės perspektyvose daugelis šventinių, tačiau periodiškai pasikartojančių veiksmų įgyja rutinišką kasdienybės atspalvį. Todėl *kasdienio gyvenimo* sąvoka Europos etnologijoje labai plati, apimanti darbą, poilsį, socialinius santykius, papročius, medžiaginę kultūrą ir kitas sritis (Lundgren 1999)¹. Peteris L. Bergeris ir Thomas Luckmannas kasdienio gyvenimo tikrovę apibrėžia kaip sutvarkytą tikrovę. Jos reiškiniai yra iš anksto suklasifikuoti pagal šablonus, kurie atrodo esą nepriklausomi nuo individo suvokimo ir yra jam primesti. Kasdienio gyvenimo tikrovė iš anksto objektyvuota: ją sudarantys objektai įvardyti kaip *objektai*, gyvavę anksčiau negu individas „pasirodė

¹Pavyzdžiui, Miunsterio universiteto tinklalapyje etnologija yra apibrėžiama kaip mokslas apie kasdienį gyvenimą: <<http://www.uni-muenster.de/Volkskunde/english.htm>> [žiūrėta 05 11 15].

scenoje" (Berger ir Luckmann 1999: 36). Tačiau analizuodami kasdienį gyvenimą neišvengiamai susiduriame su ją organizuojančia *laiko* sąvoka. Nagrinėdamas asmens tapatumą, Th. Luckmanas išskyrė vidinio, socialinio ir istorinio laiko sąveiką, leidžiančią į individą pažvelgti socialinėje plotmėje („susinchronizuojant vidinius laikus“) konkrečioje istorinėje erdvėje (Luckman 1983: 67–91). Be abejo, žmogus gyvena nuolat kintančioje sociokultūrinėje erdvėje. Jo kasdienybę formuoja lokaliuose bendrijuose nusistovėjusios elgesio normos, tradicijos, teisė. Įvairių socialinių sluoksnių atstovai turi nevienodas galimybes jas keisti. Dar 1955 m. Sigurdas Eriksonas atkreipė etnologų dėmesį į valstybės, administracijos ar bet kokio kito valdžios ar valdančiojo elito vaidmenį kontroliuojant liaudies kasdienę kultūrą. Europoje tokių pavyzdžių būta jau nuo viduramžių (Roth 1990: 107). Klausas ir Juliana Rothai išskyrė tris liaudies kultūrą galinčias valdyti elito grupes: 1) Bažnyčios ir klerikalinę elitą; 2) intelektualinę elitą ir 3) politinę (valdantįją) elitą. Realus liaudies kultūros vystymasis gali būti suvokiamas sąveikaujant šių elito grupių sąmoningai vykdomo kultūros valdymo ir liaudyje natūraliai vykstančių kultūrinių procesų galioms. Ši sąveika skiriasi įvairiose bendruomenėse ir istorijos eigoje (Roth 1990: 107–108). Tačiau kultūrą galime analizuoti ir kitu aspektu. Ją kuria ne tik subrendę, savo darbu sugebantys užsidirbti pragyvenimui žemdirbiai, bet ir vaikai, paaugliai, jaunimas ar seneliai. Skiriasi ir šių amžiaus grupių kasdienis gyvenimas, įvairių institucijų galimybė tiesiogiai kontroliuoti jų gyvenimą. Be abejo, vaiko gyvenimą tiesiogiai kontroliuoja jų tėvai, nesvarbu, kokia jų padėtis visuomenėje. Tarpinėje padėtyje atsiduria paaugliai ir jaunimas. Teoriškai galėdami užsidirbti lėšų pragyvenimui, iki civilinės pilnametystės savarankiškai negali priimti juridinių sprendimų, kartu ribojamos už šeimos ribų patiriamos kontrolės galimybės. Tačiau modernėjanti kultūra jas praplečia. Privalomas mokslas, jaunimo ir visuomeninės organizacijos, kiti modernios kultūros reiškiniai sudaro galimybę ne tik iš kartos į kartą, bet ir trajektoriškai elito sluoksniams perduoti kultūrą, taip pat platesnes galimybes tiesiogiai formuoti jaunuomenės gyvenimą.

Žemdirbiška, tradicinė, iš kartos į kartą daugiausia žodžiu perduodama ir perimama kultūra kasdienybę konstravo ciklišku kasmet pasikartojančių žemės ūkio darbų ciklu. Vieno ar kito svarbesnio darbo pabaigą ar bendruomenės nario amžiaus tarpsnio ir socialinio statuso kaitą žymėjo šventės. Jaunimo bendruomeninis gyvenimas kiek kitaip negu suaugusiųjų nebuvo susijęs su ūkine veikla. Suaugusiųjų kaimo bendruomenės sueigą savotiškai dubliavo lokalinė jaunimo bendrija, ji veikė laisvalaikiu. Savaitgalio ir šventiniai vakarėliai buvo jos funkcionavimo terpė, kurioje buvo ne tik linksminamasi, bet ir sprendžiamos jaunimo bendruomeninės problemos, palaikomas pozityvus lokalinės

jaunimo bendrijos statusas, mokomasi suaugusiųjų vaidmenų (Šaknys 2001a)². Tačiau žvelgdami į „bendrijos laiką“ kaip į kolektyvinį „asmeninių laikų“ derinimo reiškinių, galime matyti bendriją destabilizuojančius ir dezintegruojančius advento ir gavėnios ciklų laikotarpius. Jaunimo požiūriu, nuobodų, lėtai slenkantį, kupiną monotonijos, „kitokią“ laiką („tikrą“ kasdienybę siaurąja prasme). Kolektyvinę tą laiką išgyvenančių (Lietuvos, Baltarusijos, Lenkijos ir Latvijos kaimiškoje aplinkoje) žmonių patirtį XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje, tarpukariu, sovietmečiu ir posovietiniu laikotarpiu (skirtingame „istoriniame laike“), nagrinėdamas advento bei gavėnios draudimus linksmintis (kartu ir jaunimo pasilinksminimų kultūrą), nušviesiu šiame straipsnyje³. Įgyvendindamas šį uždavinį, lyginamuoju ir istoriniu-geografiniu metodais siekiu parodyti įvairių socialinių institucijų ir elito grupių jaunimo laisvalaikio kontrolės įtaką advento ir gavėnios, kaip specifinio kasdienio gyvenimo, raiškos dinamikai.

Adventas ir gavėnia tradicinėje (modernioje tradicinėje) kultūroje⁴

Adventas ir gavėnia – atgailos, maldos ir susikaupimo metas. Šie laikotarpiai riboja lokalinės jaunimo bendrijos veiklą. Katalikų ir dalies liuteronų (ypač jeigu tose vietovėse jie sudarydavo mažumą), sentikių ir stačiatikių gyvenamosiose vietovėse nutildavo muzika, dainos, būdavo apribojama galimybė tuoktis.

XIX a. pabaigos zanavykų šventes apibūdinusio Justino Staugaičio žodžiais,

„Gavėnioj nebūdavo ne tik jokių viešų pasilinksminimų, bet paimti į rankas smuikas ar kitas kuris muzikos instrumentas, dainuoti pasaulietinės dainos, netgi švilpauti, saugok Dieve, negalima. Gavėniai labai tinka dievoti skaitymai ir šventosios giesmės, ypač apie Viešpaties Jėzaus kančią...“ (Staugaitis 1995: 37).

² Tiesa, lokaliųjų bendrijų socialinė integracija tiriamojoje teritorijoje nebuvo vienoda. Silpnėsi bendruomeniniai ryšiai siejo Mažosios Lietuvos, Žemaitijos, Šiaurės Lietuvos ir tirtose Latvijos vietovėse gyvenusių jaunimą. Kaip pastebėjo Johnas R. Gillis, ankstyvojoje modernioje Europoje tokios kaimo jaunimo grupės buvo pastebimos tose vietose, kuriose buvo mažesnė socialinė diferenciacija (Gillis 1981: 28).

³ Remsius pagal autoriaus programą visoje Lietuvoje, Gervėčių ir Pelesos (Baltarusija), Punsko (Lenkija) ir Pietryčių Latvijos pasienio apylinkių 1988–2003 metais vykdytų lauko tyrimų metu sukaupia etnografinę medžiagą, saugoma Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus rankraštyne (toliau – IIES).

⁴ Sąvoka „tradicinė kultūra“ išreiškia daugiausia žodžiu iš kartos į kartą perduodamas kultūros vertybes. Šią sąvoką taikysime XIX a. Lietuvos kaimo kultūrai apibrėžti. Sąvoka „moderni tradicinė kultūra“ (Torunn Selberg terminas) nusako XX a. pirmosios pusės Lietuvos kaimiškąją kultūrą (plg.: Paukštytė-Šaknienė 2002: 73).

Katalikų gyvenamose vietovėse advento ir gavėnios draudimai buvo gajūs ir tarpukariu sparčiai modernėjant kultūrai. Visoje Lietuvos teritorijoje apklausus per 400 respondentų, fiksuotas tik vienas atvejis (liuteroniškame Klaipėdos krašte), kai buvo rengiami šokiai, ir keli atvejai (Šiaurės Lietuvoje, kur gyveno nemažai reformatų), kai buvo dainuojamos pasaulietinio turinio dainos (apie Bažnyčios draudimą tai daryti žmonės nieko nežinojo)⁵ (Šaknys 2003: 167). Panašių draudimų laikėsi ir Punsko (Lenkija) (IIES, b. 1919, l. 236–299) bei Gervėčių (IIES, b. 1319, l. 105–131) apylinkių lietuviai. Pietryčių Latvijoje gyvenantys lietuviai katalikai per adventą ir gavėnią linksminosi dažniau (Šaknys 2001b: 235–236)⁶.

Taigi didesnėje dalyje Lietuvos (ir lietuvių etninės teritorijos) vietovių viso kaimo ar miestelio jaunimą suburdavusius pasilinksminimus beveik pustrėčio mėnesio (atitinkamai beveik mėnesį per adventą ir 46 dienas per gavėnią) pakeisdavo artimiausių kaimynų vakaronės, plunksnų plėšymo talkos, žaidimų vakarėliai ir paprasčiausi pasisėdėjimai. Jaunimo bendrija apmirdavo. Ypač gavėnios metu – pasibaigus vakaronių sezonui, neretai vienkiemių jaunimas su kaimynais nesusieidavo net pasišnekėti. Su draugais susitikdavo tik prieš sekmadienio mišias ar kartu grįždami namo. Šio laikotarpio nuotaiką formavo ir maisto apribojimai. Elvyros Dulaitienės-Glemžaitės teigimu,

„Per gavėnią mėsos nevalgė, tik su pienu, o trečiadienį, penktadienį ir šeštadienį valgydavo sausai. Sėmenų ir kanapių aliejus buvo pasninko riebalai...“ (Dulaitienė-Glemžaitė 1958: 213).

Gavėnios monotoniją dalyje Lietuvos kaimų nutraukdavo tik išimtinė švento Juozapo diena, kada buvo galima kelti vestuves, kai kur švęsti vardadienius ir rengti šokius. Advento ir gavėnios, kaip rimties, susikaupimo, dvasią palaikė tėvai, vietinė bendrija ir Bažnyčia.

Tačiau Žemaitijos ir Mažosios Lietuvos, iš dalies ir Suvalkijos kaimuose adventas kiek skyrėsi nuo gavėnios. Skaitant tarpukario linamynio talkų aprašus, adventą kaip susikaupimo metą traktuoti sunku. Jono Mardosos žodžiais,

„Linamynis iš dalies buvo ta sfera, kurioje pertraukų metu nediskretiškoje aplinkoje (ypač naktiniame darbe) atsirasdavo galimybė ne tik pasakoti baisybės, imtis jėgos ir netgi kitų miegus vaikančių žaidimų, bet ir pabendrauti priešingos lyties talkininkams“ (Mardosa 2000: 24).

⁵ Neskaitant specialių adventinių dainų, kurios buvo dainuojamos Dzūkijoje.

⁶ Čia kelis kartus dažniau negu Lietuvoje advento ir gavėnios pasilinksminimams susirinkdavo ir evangelikai liuteronai bei evangelikai reformatai (Šaknys 2001a: 35–36).

Kupinas erotikos linamynio talkos dalyvių elgesys nesuderinamas su Bažnyčios pozicija. Tačiau dvasininkijos galimybės kontroliuoti darbo tradicijas kai kuriais atvejais buvo gana ribotos. Norėdami išblaškyti talkininkų mieguistumą, šiuos veiksmus skatino ir pats ūkio šeimininkas (Mardosa 2000: 24). Be abejo, ekonominiais interesais grindžiamas ir alkoholio vartojimas pabaigtuvių metu. Priešingu atveju talką rengiant per adventą sunkiau būtų tikėtis talkininkų gausos⁷. Gana erotišką ir linksmą jaunimo bendravimą rytinėje Lietuvos pusėje galime pastebėti verpimo ir plunksnų plėšymo vakaronių metu (Šaknys 2002: 42–56). Šio reiškinių su darbo našumo didinimu jau negalime sieti, tiesa, jaunimo šėlsmas, palyginti su linamyniu, žymiai mažesnis. Tačiau ir to užtenka, kad stambiausiame verpimo kultūrai skirtame darbe vakaronės būtų siejamos su jaunimo seksualine kultūra ar, kitais žodžiais, poros ieškojimo papročiais (Čepaitienė 2001: 176–179).

Modernėjanti tarpukario visuomenė modeliavo naujus laisvalaikio leidimo būdus. Paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, susidarė galimybė jaunimo laisvalaikį kontroliuoti valstybiniu lygmeniu. Kaip alternatyva tradicinei jaunimo kasdienybei formuota visuomeninių ir politinių organizacijų kultūrinė ir pramoginė veikla. Jaunimo sambūrius gimtojoje vietovėje bandyta keisti viešaisiais kultūriniais renginiais stambesniuose kaimuose ir miesteliuose. Adventas ir gavėnia kaip „kitoks laikas“ kiek pakito. Tačiau ir organizacijų susiejimuose laikytasi tiems laikotarpiams būdingos rimties. Bet jaunimo organizacijų veikla buvo intensyvesnė tik miesteliuose, o kaime galimybės kontroliuoti jaunimo laisvalaikį buvo didesnės tik šiltuoju, ypač vasaros, laiku, kai į gimtą sodžių iš miesto grįždavo gimnazistai. Klimato sąlygos leido rengti masiškesnius už sodybos ribų, gamtoje, pasilinksminimus – gegužines ar vakarėlius. Tiesa, greta religinio turinio „išimtinės“ švento Juozapo dienos, per kurią buvo galima linksmintis, Lietuvoje formavosi valstybinė – Vasario šešioliktosios šventė (ji tik kartais švęsta per gavėnią). Jos metu viešuose kultūrinuose renginiuose neretai buvo pamirštama niūri gavėnios dvasia. Centrinėje Lietuvoje pradėjo formotis Vasario šešioliktosios, kaip šventės, kada galima be apribojimų linksmintis, stereotipas (Šaknys 1992: 12). „Kitokio laiko“ erdvė siaurėjo ir nykstant ribinių dienų, kada negalima linksmintis, draudimams. Be daugelyje vietovių fiksuotų jaunimo bandymų linksmintis per Užgavėnes po vidurnakčio

⁷ Nors, Angelės Vyšniauskaitės tyrimų duomenimis, linamynio metu per adventą Vakarų Lietuvoje buvo giedamos ir religinės giesmės, tačiau, pasak autorės, XX a. trečiajame-ketvirtajame dešimtmeciais, vis labiau „pasaulėtiškėjant“ valstiečių pasaulėjautai, religinių giesmių giedojimas talkose išnyko (Vyšniauskaitė 1983: 154). Matyt, ir anksčiau advento laikotarpio linamynio talkos, kaip ir kitais laikotarpiais, pasižymėjo gana linksmais žaidimais ir šėlsmu.

(Šaknys 2001a: 51), sparčiai nyko papročiai šeimoje leisti kaip advento ir gavėnios tęsinį Kalėdų ir Velykų pirmąsias dienas (Šaknys 2001a: 41, 59)⁸. Į įprasto laiko ribas neretai pakliūdavo ir Velykų naktis. Kai kur praktikuotas jaunuolių šėlsmas bažnyčioje velyknakčiu virsdavo net šokiais. Pasak Vlodo Ulčinsko:

„Berods 1926 m. Velykų naktį buvo ir taip. Labai daug jaunimo susirinko Merkinės špitolėje, kad vos tilpo nemažame kambaryje. Užimas, klegesys per visą naktį, o paryčiui, prieš pat Prisikėlimą, kažkas atsinešė armoniką ir užgrojo. Padėjo suktis viena kita pora, o netrukus ir pilnas kambarys šokančių. Gavėnia, tokia gedulinga naktis, o čia šoka. Tais laikais tikrai reikėjo stebėtis, iš kur atsirado vaikinių ir merginų, kad tokiu laiku išdrįstų šokti. Pradėjo šokti netikintys, o kiti pasidavė jų įtaigai ir nusidėjo.

Ilgai laukti neteko. Buvo pranešta klebonui Ribikauskui, ir tas vienas, be policijos visus išvaikė“ (Ulčinskas 1995: 92).

Bažnyčios atliekamą pasauliečių laisvalaikio kontrolės funkciją XIX a. Lietuvos visuomenėje nagrinėjusio Vlodo Sirutavičiaus teigimu, ji sustiprėjo blaiybės sąjūdžio metu ir panaikinus baudžiąvą (Sirutavičius 1999: 225–234). Dan-guolės Svidinskaitės XIX–XX a. pirmosios pusės katekizmo analizės duomenimis, XX a. tokia kontrolė, palyginti su XIX a., mažėjo (Svidinskaitė 2003: 279–322). Tam tikrą reikšmę Romos katalikų Bažnyčios galios kaitai turėjo Lietuvos Respublikos nepriklausomybės paskelbimas (ji tapo dominuojančia konfesija), kita vertus, ir po 1926 metų sumažėjusi krikščionių demokratų įtaka. Matyt, pastaroji priežastis galėjo paskatinti Bažnyčios požiūrio į advento ir gavėnios laikotarpius kaitą. Pavyzdžiui, Petras Kalnius, nagrinėdamas vedybų draudimus per adventą ir gavėnią, pastebėjo, kad Bažnyčios požiūris į juos kito. XIX a. pradžioje gyvavusį besąlygišką draudimą šiais laikotarpiais tuoktis tarpukariu ėmė keisti „europietiškas požiūris“, leidžiantis tuoktis kiekvienų metų laiku, bet be iškilnių (Kalnius 2003: 180–181). 1938 m. išleistame lietuvių kunigo Stasio Railos leidinyje „Modernioji katalikė. Bažnyčioj ir gyvenime“ apie gavėnios draudimus rašoma:

„Pirmiausia draudžiami nenaudingi pasilinksminimai, ypač šokiai su smarkia muzika... Nepatariami visokie baliaai ir didelės vaišės su gėrimais ir gausiais valgiais, nes dabar pasninko ir atgailos laikas. Draudžiama kelti vestuvės, kurios sujungtos su triukšmu, nors galima priimti moterystės Sakramentą. Bet nedraudžiama nueiti į gražų kiną, teatrą ar religinį vaidinimą, nes tai nesivaidina linksminimasis, bet sveika pramoga. Vis dėlto patariama tokių pramogų

⁸ Pasilinksminimai drausti ir per Visus šventuosius, taip pat jei pasilinksminimo dieną ar savaitę mirdavo to kaimo žmogus (jei mirdavo jaunuolis, pasilinksminimai galėjo nevykti ir ilgesnį laiką).

skaičių sumažinti. Nedraudžiama mokytis dainų, muzikos ir t. t. Čia reikia skirti sveiką, reikalingą linksmumą nuo nenaudingo ir tuščio linksminimosi...” (Raila 1938: 122)

Mažosios Lietuvos evangelikų liuteronų Bažnyčios ribose gyvavusio pietistinio sąjūdžio perspektyvoje kultūros modernėjimą išvelgti sunkiau. Nors gyvavo Senasis ir Naujasis surinkimai, įvairios jų šakos, besiskiriančios požiūriu į jaunimo pasilinksminimus griežtumu (1901 m. Mažojoje Lietuvoje jiems priklausė 16% konfirmuotųjų šeimų, dar 45% buvo jų šalininkai), tačiau į bet kokius jaunimo pasilinksminimus ir pasaulietines dainas, matyt, šis požiūris visur buvo neigiamas. Neretai tokia jaunuomenė gyveno uždara gyvenimą, izoliuoti net nuo viešųjų miestelio renginių ir kultūrinio gyvenimo (Šaknys 2001a: 32–33; Žostautaitė 1996: 30). Taigi šių šeimų jaunuomenei advento ir gavėnios laikotarpio, kaip „kitokio laiko“, sąvoka neegzistavo. Visus metus vyravo rimties, susikaupimo ir atgailos dvasia. Tačiau kultūros modernėjimas tarpukariu palietė ir šias šeimas. Netolimuose miesteliuose pradėjus rengti viešus šokius, kai kada surinkimininkų vaikai į juos eidavo slapčia – sumigus tėvams (Šaknys 2001a: 32). Pasilinksminimų nerengė ir kai kurie Pietryčių Latvijos lietuviai katalikai (gyvavo įsitikinimas, kad katalikams linksmintis nevalia, o liuteronams galima). Tiesa, jie turėjo galimybę nuvykti į šokius netoli esančioje Lietuvoje, kur tėvai kontroliuoti nebegalėjo (Šaknys 2001a: 235–236). Draudimą linksmintis patirdavo negausios Šiaurės Lietuvos evangelikų baptingų bendruomenės jaunimas. Panašioje padėtyje atsidurdavo ir kai kurie Žemaitijos ir Suvalkijos stambių ūkininkų katalikų merginos. Jų į pasilinksminimus tėvai neleisdavo vengdami nelygių vedybų (Šaknys 2001a: 32).

Advento ir gavėnios raiška sovietinės okupacijos metais

Tačiau šiuos procesus nutraukė 1940 metų sovietinė okupacija. Antrojo pasaulinio karo ir pokario metais, pažeidus įprastą kasdienio gyvenimo ritmą, kai kur advento ir gavėnios laikotarpių specifika ištirpo. Pacituosiu respondento iš Giedraičių apylinkės žodžius:

„Pokaria, kara metais... gedulas gi buva. Būdava suveina moterys bažnyčian, vyrai tai mabilizuoti buva, tai ir vargonų nesgirdi kaip rauda, verkia. A pokaria metais tai irgi... tas vežimas. Nu prieš vežimą buva biški atkūti, ale ir tai tik kol šviesu. Gegužinių tai neruošė, ale tik vakaruškas. Ir tai, – sužina partizanai, ataina ir išvaika, išsityčiodava kai kur... Tai ir bijodava susrinkt. Teip jaunimas sueidava, kur vienon pirkion, bet be muzikos, be dainų, va sueina, pakalba, ir viskas“ (IIES, b. 2251, l. 12).

Taigi jaunimo kasdienybė beveik dešimtmetį kai kur buvo monotoniška, jaunimo, kaip ir suaugusiojo, gyvenimą ribojo tik nesibaigiančių žemės ūkio darbų ritmas. „Kitoks laikas“ prarado pasikartojantį cikliškumą, jo ritmu buvo gyvenama ištikus metus.

XX a. antrosios pusės pradžia vėl sugražino įprastą jaunimo gyvenimo ritmą. Nepriklausomos Lietuvos organizacijų jaunimo laisvalaikio kontrolės modelius perėmė komjaunimas ir kultūros namai, tarpukario jaunimo organizacijų narių rengiamus pasilinksminimus parapijos, Šaulių salėse ar kaimo aplinkoje (gegužinės gamtoje, vieši pasilinksminimai po vaidinimų pirkiose, klojimuose ar kiemuose) pakeitė šokiai kultūros namuose, mokyklose. Propaguoti pasilinksminimai kiaurus metus, neakcentuojant advento ir gavėnios laikotarpių, turėjo kovos su religiniais prietarais atspalvį. Sovietinė valdžia siekė monopolizuoti jaunimo laisvalaikio kontrolę, taip pratęsdama dar tarpukario pradėtus procesus. Tačiau kaip ir prieškarį dar gyvavo neorganizuoto kaimo jaunimo pasilinksminimai, kartu ir adventiniai bei gavėnios sambūriai be šokių ir dainų trobose. Jie, kaip alternatyvūs, ribojo ideologizuotą jaunimo laisvalaikio kontrolę ir paliko galimybę paskutinį žodį tarti tėvams. Tačiau dėl spartėjančios urbanizacijos kaimuose mažėjant jaunimo, per kelis dešimtmečius liko pasilinksminimai tik kultūros namuose ir mokykloje (mokykliniam jaunimui). Taip tėvų galimybė jaunimui drausti advento ir gavėnios linksmybes sumažėjo. Kaip liudija Baibos Belos-Krūmiņos atlikta Latvijos gyventojų sovietmetį apibūdinančių gyvenimo istorijų analizė, visais atvejais lengviau prie radikalių gyvenimo pokyčių sovietmečiu adaptavosi jaunoji karta, nes mažiau jautėsi buvusio (nepriklausomos Latvijos) socialinio ir politinio gyvenimo atstovė. Tačiau šie pokyčiai kaime vyko žymiai lėčiau negu mieste (Bela-Krūmiņa 2003: 15). Matyt, panaši situacija buvo ir Lietuvoje, tiesa, iki susiformuojant kolūkinėms gyvenvietėms, Latvijoje didesniu mastu negu Lietuvoje (išskyrus Latgalą) dominavo vienkiemiai, ir kontroliuoti jų gyventojų kasdienį gyvenimą buvo sudėtingiau.

Vis dėlto religingesni tėvai sugebėdavo kontroliuoti savo atžalų elgseną. Ypač rytinėje Lietuvos dalyje. Čia buvo nemažai kaimų, kur advento ir gavėnios laikotarpiai išsaugojo tarpukariui būdingą rimtį, kur tradicija nebuvo pažeista ir sovietmečiu. Pavyzdžiui, Musteikos k. (Varėnos r.) 1986 m. net išleis-tuves į kariuomenę darė keliomis savaitėmis anksčiau, nes per adventą negalima gerti alkoholinių gėrimų, net alaus. Dėl tos pačios priežasties vėliau šventė ir sugrižtuves (Šaknys 1999: 112), nors, pasak XX a. pradžios žemaičių papročius rašiusio Aleksandro Pakalniškio,

„Nuo alkoholio jokio pasninko nebuvo. Jį gerti buvo leidžiama bet kuriuo metu. Tik persigėrimas ir girtuokliavimas buvo laikomas nuodėme“ (Pakalniškis: 1977: 159).

Kiek kitokia padėtis fiksuota Lenkijos Respublikoje esančių Punsko apylinkių lietuviškuose kaimuose. Dėl žymiai liberalesnės Lenkijos negu SSSR ateistinės politikos uždarų kaimiškų lietuvių bendruomenių buvo išlaikyta advento ir gavėnios specifika ir XX a. antrojoje pusėje. Mažiau pakito ir jaunimo papročiai. Dar 1988 metais teko patirti, kad plačiai rengiami tradiciniai pasilinksminimai grojant muzikantams. Pasak Aldonos Vaicekauskienės, tik antrojoje XX a. devintojo dešimtmečio pusėje išgalėjo diskotekos, tačiau tik miestelyje (Punske). Kaime ir prieš dešimtmetį (knyga išleista 1995 m.) grojo muzikantai (tiesa, jau su vargonėliais, o ne su tradiciniais muzikos instrumentais) (Vaicekauskienė 1995: 165). Tai neleido valstybiniu lygiu (kaip komjaunimas Lietuvoje) kontroliuoti jaunimo laisvalaikio, padėjo išlaikyti advento ir gavėnios specifika.

Pasak Vakarų ir Centrinės Europos šeimą nagrinėjusio Reinhardo Siederio, mokyklos dar XIX a. pabaigoje buvo visiškai svetimos valstietiškam pasauliui. Vaikai į jas buvo siunčiami tik nesant svarbesnių žemės ūkio darbų, atostogos mokykloje buvo derinamos su žemdirbišku darbų ciklu (Zider 1997: 44). Didesnėje Lietuvos dalyje šis procesas užtruko net iki XX a. vidurio. Sovietmečiu, kylant privalomojo švietimo cenzui, vis didesnės kaimo jaunimo dalies kasdienį gyvenimą reguliavo ne tik cikliški žemės ūkio darbai, bet ir mokslo metai. Vasaros, žiemos, kiek mažesnės trukmės ir rudens bei pavasario, su žemdirbišku ciklu jau mažiau susijusios atostogos taip pat koregavo jaunimo laisvalaikį, naujomis spalvomis nuspalvino cikliškas kasdienio gyvenimo reikšmes. Prieškalėdinį advento pabaigos laukimą papildydami prieš pat Naujuosius metus prasidedančių žiemos atostogų, priešvėlykinį – gavėnios pabaigos – per gavėnią vykstančių pavasario atostogų laukimu⁹.

Adventas ir gavėnia XX a. pabaigoje

Tautinio atgimimo ir Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo laikotarpiu advento ir gavėnios draudimai vėl buvo prisimenami. Ir net instituciniu mastu – mokyklose pradėti formuoti specifiniai „adventiniai“ vakarai, advento ir gavėnios specifika jautėsi per muzikos pamokas¹⁰. Vos per kelerius metus buvo atkurtos beveik visos prieškarinio jaunimo organizacijos, turėjusios

⁹ Atkūrus nepriklausomybę Lietuvoje, šios atostogos pavadintos Kalėdų ir Vėlykų atostogų vardu ir, kaip ir tarpukariu, besimokantis jaunimas šventes gali tapatinti su advento ir gavėnios pabaiga.

¹⁰ Profesionalūs dainininkai problemų organizuojant koncertus per gavėnią kaimiškose vietovėse patiria ir dabar, todėl koncertuoja didesniuose miestuose (Liveta... 2005: 1).

kontroliuoti ir nemokyklinio kaimo bei miestelio jaunimo laisvalaikį. Deja, po kelerių metų jų veikla atsispindėjo tik ataskaitose. Kaip buvo pastebėta 2000 m. spalio 24 d. vykusioje televizijos laidoje „Kultūros spąstai“ (joje dalyvavo ir tuometinis Lietuvos Respublikos kultūros ministras), per pirmąjį nepriklausomybės dešimtmetį nebuvo suformuota jokia kultūros politika (Ramanauskaitė 2004: 47). Tai ypač skaudžiai patyrė kaimų ir mažų miestelių jaunimas. Vienintelis svarbesnis nemokyklinio jaunimo laisvalaikio kontrolės židinytys liko kultūros namai. Tačiau jie vienas po kito uždarinėjami, mažėja kultūros namų darbuotojų etatų skaičius. Tik pavieniais atvejais jaunimo laisvalaikio organizavimo rūpesčius perima kitur gyvenantys, pelno besitikintys asmenys, vietinis jaunimas, naujosios politinės organizacijos, parapijos klebonas, kiek dažniau – pastaraisiais metais sparčiai besikuriančios kaimo bendruomenės.

Lygiai tokį patį jaunimo organizacijų irimą galime išvelgti ir Pietryčių Latvijoje. Tačiau čia, kur tiek tarpukariu, tiek sovietmečiu kartais net katalikai į advento ir gavėnios pasilinksminimus žiūrėjo pro pirštus, po 1991-ųjų, Latvijai atgavus nepriklausomybę, padėtis sparčiai pakito. Pastaraisiais metais draudimų linksminis per adventą ir gavėnią laikomasi net labiau negu tarpukario Latvijoje ar šių dienų Šiaurės Lietuvoje. Visi klausinėti respondentai tvirtino, kad šių laikotarpių metu nešoką (sovietmečiu šoko), tik du – kad padainuoti galima, bet ir tai tik išimtinėmis progomis – per vardadienį ar gimtadienį (IIES, b. 2136, l. 82, 90). Pavyzdžiui, iš Alūkštos į Subatę nutekėjusi respondentė teigė norėjusi tuoktis prieš Velykas, bet kadangi negalima šokti ir linksminis, tai tuokėsi po jų. Jos teigimu, Subatės klube šiuo laikotarpiu pasilinksminimų nebūna, mokykloje, girdėjo, pasilinksminimą rengė per adventą ir šiaip jau jaunimas, jeigu nori, šokius pasidaro, bet tada nepatenkintas kunigas ir seni žmonės (IIES, b. 2136, l. 10–11).

Per kelerius metus advento ir gavėnios, kaip „kitokio laiko“, tradicija gražinta iš dalies. Nunyko tik šokiai, paliko galimybę dainuoti dainas ir šiaip triukšmingiau leisti laisvalaikius. Ypač gimtadienių metu, nes daugumos respondentų teigimu, „sukaktuvininkas“ dėl to, kad gimė advento ar gavėnios metu, esąs nekaltas. Tuo labiau jei gimtadienis vienais metais per gavėnią, kitais – jau po Velykų.

Globalus pasaulis jaunimui pasiūlė ir kitų „kitokio laiko“ specifiką mažinančių pramogų. Greta, o greičiau vietoj Vasario šešioliktosios, atsirado Vasario keturioliktosios data¹¹. Taip pat mažėjant visuomenės religingumui ir sie-

¹¹ Vasario keturioliktoji kaip išimtinė gavėnios laikotarpio diena gali būti tik kas kelerius metus. Gavėnios laikotarpiu ji buvo 1991, 1997, 2002 metais, tuo tarpu Vasario šešioliktoji, be šių, dar ir 1994 metais. Tuo tarpu sovietmečiu gana triukšmingai švęsta Vasario 23 diena per šį laikotarpį būtų švenčiama net šešis, merginų ir moterų pagerbimui skirta kovo aštuntoji gavėnios laiku buvo visus penkiolika metų.

kiant surinkti daugiau lėšų, kai kuriose vietovėse vėl atgaivinami šokiai advento ar gavėnios dienomis (ypač kai kur pasilinksminimus pradėjus rengti privatiems asmenims, firmoms). Kai kur formuojamas įsitikinimas, kad negalima linksmintis tik pirmą ar/ir paskutinį advento ir gavėnios savaitgalį. Taigi „kitokio laiko“ specifika šia prasme kasdieniame kaimo ir miestelio jaunimo gyvenime vėl nyksta¹².

Ši procesą pagilina ir pastaraisiais metais pradėtų kurti naujų lokaliųjų jaunimo organizacijų, paremtų projektų rašymu, veikla. Kita vertus, pradėtos kurti kaimo bendruomenės, galinčios perimti kai kurias jaunimo laisvalaikio kontrolės funkcijas iš kultūros namų, suaktyvinti kultūrinį gyvenimą, paryškinti advento ir gavėnios, kaip „kitokio laiko“, specifika.

Išvados

Galimybė tiesiogiai valdyti liaudies kultūrą priklauso nuo daugelio veiksnių. Vienas jų – žmogaus amžius. Žvelgiant į kultūrą kaip į įvairių amžiaus grupių kuriamų kultūrų visumą, ypatingą reikšmę užima jaunimo (tarp jų ir paauglių) kuriama ir perimama kultūra. Ji tiesiogiai kontroliuojama ir tėvų, ir už šeimos (bei giminės) ribų esančių elito grupių: dvasininkijos, intelektualų, valdžios.

Siekdami per advento ir gavėnios kaip „kitokio laiko“ prizmę išanalizuoti lokalinės jaunimo bendrijos kasdienybės kaitą laiko ir erdvės perspektyvoje, atskleidėme kintančią šeimos, lokalinės bendrijos ir už jų ribų funkcionuojančių elito grupių – Bažnyčios, valstybės ir intelektualinio elito įtakos reikšmę, taip pat advento ir gavėnios, kaip išskirtinių laikotarpių, suvokimo ir interpretacijos įvairovę.

Tradicinėje kultūroje, šeimoje, bendraamžių bendrijoje ir kaimo bendruomenėje modeliuojamas, žemdirbiškos ekonomikos poreikių ir Bažnyčios kontroliuojamas, jaunuomenės laisvalaikis per adventą ir gavėnią buvo neįvairus. Tačiau netgi XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje galima išskirti kelias advento ir gavėnios laikotarpio reikšmes. Advento ir gavėnios metu:

1. Kiek kitaip negu kitu metų laiku gyvuoja draudimas linksmintis (dažniausiai tarp katalikų);

¹² Kita vertus, pastaraisiais metais galima pastebėti gana stabilų Kalėdų ir Velykų pirmųjų dienų, kaip šeimos šventės statuso, Lietuvoje atgaivinimą. Dalis mokyklinio jaunimo į pasilinksminimus eina tik antrosiomis šių švenčių dienomis, pirmąsias pasilikdami šeimoje. Šis paprotys tarpukario Lietuvoje didelyje vietovių dalyje jau buvo nunykęs.

2. Kaip ir kitu metų laiku, nėra draudimo linksmintis (dažniausiai tarp evangelikų babtistų ir surinkimams priklausančių evangelikų liuteronų);

3. Kaip ir kitu metų laiku, nėra draudimo linksmintis (dažniausiai tarp evangelikų reformatų ir surinkimų sektai nepriklausančių evangelikų liuteronų).

Lentelė. Adventas ir gavėnia jaunimo bendruomeniniame gyvenime*

Metai	Pasilinksminimai nerengiami tik per adventą ir gavėnią	Pasilinksminimai nerengiami visus metus	Pasilinksminimai jokių metų laiku neribojami
1890–1914	Lietuva, Baltarusija, Lenkija	Mažoji Lietuva (lankantys surinkimus)	Mažoji Lietuva (nelankantys surinkimų), Latvija
1920–1939	Lietuva, Baltarusija, Lenkija, Latvija (maždaug per pusę)	Mažoji Lietuva (lankantys surinkimus)	Mažoji Lietuva, Latvija (maždaug per pusę)
1940–1949		Lietuva, Baltarusija, Lenkija, Latvija**	
1950–1988		Lenkija	Lietuva, Latvija
1989–2003	Lietuva, Latvija, Lenkija		

*Trūksta kai kurių laikotarpių duomenų iš Baltarusijos, Lenkijos; nežinoma tiksli padėtis Pirmojo pasaulinio karo metais. Lentelė atskleidžia tik bendriausias lokales strategijų tendencijas, nes jų įvairovė gana didelė.

**Pasilinksminimai nerengiami tik kai kuriose tirtose tų valstybių vietovėse.

Tradicinėse Rusijos imperijos sudėtyje buvusios Lietuvos kaimo bendruomenėse, be tėvų, lokalinės jaunimo bendrijos patirdavo nemažą bažnytinio (galima sakyti, ir bažnytinio-intelektinio) elito (tiesa, ir tėvų bei lokalinės bendruomenės inkultūruoto Bažnyčios mokymo) kontrolę. Tarpukariu tėvų-Bažnyčios kontrolės ribas susiaurino valdžios ir su dvasininkija nesusijusio intelektualinio elito kontrolė. Modernėjanti kultūra įnešė tam tikrų korektyvų švelnindama advento ir gavėnios, kaip „kitokio laiko“, suvokimą, pradėjus kontroliuoti laisvalaikį ir valstybiniu lygiu formuojant visuomeninių ir politinių organizacijų kultūrinę ir pramoginę veiklą. Suformavus viešų pasilinksminimų alternatyvą, tėvų, vietinės bendruomenės ir Bažnyčios jaunimo laisvalaikio kontrolės galimybės silpnėjo. Kartu buvo suteikiama individualaus apsisprendimo galimybė (nors ir ribota) jaunuoliams, kurių šeimose (kartais ir vietinėse bendruomenė-

se) bet kokie pasilinksminimai ir dalyvavimas bendraamžių bendrijos veikloje iš viso nebuvo toleruojami. Tačiau tarpukaris neįnešė esminių pokyčių vieną ir kitą strategiją priėmusių bendrijų teritoriniame paplitime.

Esminius pokyčius padarė 1940-ieji. Sovietmečio trėmimai, Antrasis pasaulinis karas ir pokario rezistencijos metai daugelį jaunuolių privertė beveik dešimtmetį gyventi „advento ir gavėnios laiku“. Po kultūros modernizacijos procesus sustabdžiusio penktojo dešimtmečio matome valdžios elito pastangas jaunimą atriboti nuo tėvų ir bažnyčios kontrolės, visiškai perimti liaudies kultūros monopolį (kartu ir jaunimą) į savo rankas. Sustiprinus valstybinę jaunimo laisvalaikio kontrolę (paliekant vieną jaunimo organizaciją ir sparčiai keliant privalomojo mokslo cenzą) ir priešpriešinant ją „atgyvenusiems“ tėvų ir senelių religiniams papročiams, buvo siekiama panaikinti šio laikotarpio kultūrinę specifiką leidžiant rengti pasilinksminimus visus metus. 1988–1990 metų sąjūdis žaibiškai atgaivino Bažnyčios ir intelektualinio elito galias. Tautinio atgimimo laikai sugražino ir pozityvią senųjų tradicijų vertę, suteikdami galią sovietmečiu nunaikintiems papročiams – gražino tradicinę advento ir gavėnios, kaip išskirtinio metų laiko, vertę. Tiesa, draudimai linksminis jau nebuvo tokie griežti. Tačiau taip pat greitai dėl buvusios ateizacijos, kartu ir modernizacijos pereinamojo laikotarpio sunkumų dvasininkijos ir intelektualinio elito galia sparčiai mažėjo. Tuo tarpu valdančiojo elito poreikis, noras kontroliuoti kaimo jaunimo laisvalaikį sunkiai pastebimas ir šiomis dienomis. Pastaruoju metu kaimuose sumažėjus valstybiniam (jaunimo organizacijų nykimas, kultūros namų mažėjimas, mažėjantis vidurinio ir aukštojo mokslo siekiančio jaunimo skaičius), tėvų (radikali socialinio ir ekonominio gyvenimo kaita) ir Bažnyčios (vėl mažėjantis religingumas) jaunimo laisvalaikio kontrolės mastui, spartėjant globalizacijos procesams – advento ir gavėnios, kaip „kitokio laiko“, specifika vėl turi tendenciją nykti. Taigi advento ir gavėnios diachroninė analizė patvirtina sparčią intelektualinio, dvasininkijos ir klerikalinio bei politinio – valdančiojo elito poveikio liaudies kultūrai kaitą net vos daugiau kaip šimtmetį trukusiame istorijos etape, išskiriant politinio – valdančiojo elito poveikį kitų dviejų elito grupių galioms.

Literatūra

- Bela-Krūmiņa Baiba. 2003. Relationship between Personal and Social: Strategies of Everyday Life in the Process of Radical Social Changes, *Pro Ethnologia* 16: 9–19.
- Berger L. Peter ir Luckmann Thomas. 1999. *Socialinis tikrovės konstravimas*. Vilnius: Pradai.
- Čepaitienė Auksuolė. 2001. *Verpimas Lietuvoje. Liaudies kultūros likimas*. Vilnius: Diemedis.
- Dulaitienė Glemžaitė Evyra. 1958. *Kupiškėnų senovė. Etnografija ir tautosaka*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla.
- Gillis R. John. 1981. *Youths and History. Tradition and Change in European Age Relations, 1770 – Present*. Florida: Academic Press.
- Kalnius Petras. 2003. Liturginių metų laikų paisymas rengiantis vedyboms kaip konfesinės tapatybės išraiška, *Lietuvių katalikų mokslų akademijos suvažiavimo darbai* 18: 177–195.
- Liveta nenusiteikusi pyktis su bažnyčia. 2005. *Liežuvis. Vakaro žinių priedas liežuvoautojams* 2: 1.
- Luckman Thomas. 1983. Remarks on Personal Identity: Inner, Social and Historical Time, Jacobson-Widding A. (ed.). *Identity: Personal and Socio-Cultural*: 67–91. Upsala. Almqvist & Wiksell.
- Lundgren Britta. 1999. Swedish Ethnology Meets Cultural Studies, *Advancing Cultural Studies International Workshop Södergarn, Lidingö by Stockholm, 4–5 February 1999*. <http://culturemachine.tees.ac.uk/Cmach/Backissues/j001/ADVCS/acs_lund.htm> [žiūrėta 05 11 15].
- Mardosa Jonas. 2000. Erotizmai lietuvių valstiečių talkose (XIX a. pab. – XX a. pirma pusė), *Istorija* 46: 22–31.
- Pakalniškis Aleksandras. 1977. *Žemaičiai. Etnografija*. Chicago: Stasys Jankus.
- Paukštytė-Šaknienė Rasa. 2002. Lokalinės kultūros struktūrinės kaitos kontūrai: Gimtųjų papročių ciklas XX a. Dzūkijoje, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 2: 71–88.
- Raila Stasys. 1938. *Modernioji katalikė. Bažnyčioj ir gyvenime*. Kaunas: Lietuvių katalikų moterų dr-jos leidinys.
- Ramanauskaitė Egidija. 2004. *Subkultūra: fenomenas ir modernumas. XX a. pabai-gos Lietuvos subkultūrinių bendrijų tyrinėjimai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo uni-versitetas.
- Roth Klaus and Juliana. 1990. The System of Socialist Holydays and Rituals in Bulgaria, *Etnologia Europaea* 20: 107–120.

- Sirutavičius Vladas. 1999. Laisvalaikis XIX a. Lietuvos kultūroje, Tyla A. ir kt. (red.). *Praeities baruose*: 225–234. Vilnius: Žara.
- Staugaitis Justinas. 1995. *Mano atsiminimai*. Vilnius: Katalikų akademija.
- Svidinskaitė Danguolė. 2003. Sekmadieninio laiko valdymas XIX–XX a. I pusės katalikų katekizmuose, *Lietuvių katalikų mokslų akademijos suvažiavimo darbai* 18: 279–322.
- Šaknys Žilvytis. 1992. Vasario 16-oji Lietuvos kaime, *Liaudies kultūra* 1: 12.
- Šaknys Žilvytis. 1999. Pietų dzūkų jaunystė atkurtojoje Lietuvos Respublikoje: iniciaciniai ir kalendoriniai papročiai, *Mūsų praeitis* 6: 105–119.
- Šaknys Žilvytis Bernardas. 2001a. *Kalendoriniai ir darbo papročiai Lietuvoje XIX a. pabaigoje – XX a. pirmojoje pusėje. Jaunimo vakarėliai*. Vilnius: Diemedžio leidykla.
- Šaknys Žilvytis. 2001b. Pietryčių Latvijos lietuviai, kultūra, etniškumas ir bendraamžių bendrija, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 1: 231–250.
- Šaknys Žilvytis. 2002. Jaunimo neintensyvaus darbo savitumai (XIX a. pabaiga – XX a. pirmoji pusė), *Lituanistica* 1: 42–56.
- Šaknys Žilvytis. 2003. Jaunimo kalendoriniai papročiai tūkstantmečių sandūroje: tradicijos ir naujovės, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai* 18: 165–176.
- Ulčinskas Vladas. 1995. *Raitininkų kaimas (1850–1950)*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Vaicekauskienė Aldona. 1995. *Punsko ir Seinų krašto vestuviniai papročiai*. Punkskas: Aušra.
- Vyšniauskaitė Angelė. 1983. Lietuvių linininkystės papročiai, J. Kudirka, V. Mišius, A. Vyšniauskaitė. *Valstiečių verslai*: 99–178. Vilnius: Mokslo.
- Zider Reinhard. 1997. *Socialnaja istorija siemji v Zapadnoj i Centralnoj Evropie (koniec XVIII–XX vv.)*. Moskva: Gumanitarnyj izdatelskij centr VLADOS.
- Žostautaitė Petronėlė. 1996. Evangeliški surinkimai Mažojoje Lietuvoje, *Liaudies kultūra* 4: 29–34.

“Different Time” within the Rhythm of Lithuanian Youth Life

Žilvytis Šaknys

Summary

A chance to control folk culture directly is determined by numerous factors. Human age is one of them. Given that culture is an integrated whole of constituent cultures created by different age groups, special attention is to be given to the culture created or adopted by youth, including teenagers. This particular type of culture is directly controlled by family, local community, and elite groups, functioning beyond community limits, such as clergymen, intellectuals, and political authority figures.

The present article provides an examination of Lithuanian village and small town community life in late 19th and early 21st century against the background of rural Lithuania, Belarus, Poland, and Latvia. In our attempt to analyse the change of local youth community everyday life regarded from the perspective of time and space, through the prism of specific (or “different”) Advent and Lent time, we seek to reveal definite changes in the level of importance attributed to the control exercised by family, local community, clerical, political and intellectual elite as well as a wide range of ways of understanding and interpreting Advent and Lent as exceptional periods.

Modelled by family, peers and village community, and controlled by economic needs and the church, youth leisure used to be monotonous during Advent and Lent in traditional culture. However, even in late 19th – early 20th c. one may distinguish several meanings of Advent and Lent: 1. Advent and Lent as specific periods characterised by the prohibition of merrymaking imposed on youth in a slightly different way, compared to other seasons; 2. Advent and Lent as specific periods when merrymaking is absent, just as in other seasons; and 3. Advent and Lent as non-exceptional periods with merrymaking allowed all year round.

Local youth communities existing within traditional village communities of Lithuania as a constituent part of the Russian Empire used to experience marked control imposed not only by parents but also by church, or, rather, by clerical and intellectual elite. This type of control derived from church teachings inculcated both by parents and local community. In the interwar period,

the range of control exercised jointly by parents and church was narrowed by the control imposed by intellectual non-clerical elite. Culture, heading for modernity, introduced definite corrections in favour of a more flexible understanding of Advent and Lent as the periods of “different” time. Governmental control over leisure and cultural operations or entertainment provided by public or political organisations contributed to it.

Essential changes were brought about by the 1940s. Soviet deportations, World War II, and post-war resistance forced a huge number of young people to spend almost a decade suspended in “Advent and Lent time”.

Shortly after the 1940s, that had checked the cultural modernisation process, we could see efforts made by governmental power elite to dissociate youth from parents’ or church control, and to monopolise folk culture, including youth itself.

By strengthening state-organised youth leisure control (limiting the number of youth organisations to one and quickly raising the level of obligatory education qualification) to counter the “obsolete” religious customs practised by parents and grandparents, authorities attempted to do away with the specific cultural character of Advent or Lent period, by allowing people to organise youth parties all year round.

The popular movement of 1988–1990 immediately restored clerical and intellectual elite to power. The period of national rebirth also restored the positive value of old traditions giving power to customs uprooted in the period of Soviet rule; it returned Advent and Lent their traditional seasonal value. Actually, the prohibition of merrymaking ceased to be very strict. However, as a result of atheism promotion, modernisation, and diverse difficulties typical of a transition period, the power of clerical and intellectual elite was shrinking rapidly. The need or wish to control village youth leisure is hardly noticeable even today among the members of governmental power elite.

Under the current conditions of reduced control over village youth leisure by governmental institutions (decay of youth organisations, reduction of the number of culture houses, decreased number of young people seeking secondary or higher education), parents (radical changes in social and economic life), and church (disappearance of religious feelings), coupled with the hastened rate of globalisation processes, the specific characteristics of Advent and Lent as the periods of “different” time tend to fade away again.

Thus, a diachronic analysis of Advent and Lent provides a picture of rapid change in the impact produced by intellectual, clerical and political, elite on folk culture even over a very short span of a little more than one hundred years showing the distinct influence of political elite on the powers of the other two elite groups.

Gauta 2004 m. vasario mėn.